

2. Конституція України : Закон України в редакції від 01.01.2020 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 19.10.2023).

3. Про охорону дитинства : Закон України в редакції від 05.10.2023 № 3265-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 19.10.2023).

4. Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів : затв. Постановою Кабінету міністрів України від 05.04. 2017 р. № 268 дата оновлення 03.06.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-п#Text> (дата звернення: 19.10.2023).

5. Самченко М.Ю. Кримінологічна характеристика та попередження сімейного насильства щодо неповнолітніх : дис. ... канд.. юрид. наук. Львів, 2011. 216 с.

6. Методичні рекомендації щодо організації роботи з дітьми за методикою «Зелена кімната» для слідчих та ювенальних поліцейських. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/16976/file/Green%20Room%20Methodology%20for%20Police%20Officers.pdf> (дата звернення: 19.10.2023).

7. Модель «Барнахус» : Загальна характеристика і впровадження в Україні. Збірка матеріалів із впровадження моделі «Барнахус» в Україні. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/20941/file/BARNAHUS_web.pdf(дата звернення: 19.10.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-327-2-59>

ПРОБЛЕМА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ ЗАСУДЖЕНИМИ АБО ПЕРСОНАЛОМ В'ЯЗНИЦЬ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Стрелюк Я. В.

*доктор юридичних наук,
керівник Кіровоградської обласної прокуратури,
професор кафедри управління безпеки, правоохоронної
та антикорупційної діяльності
Міжрегіональної Академії управління персоналом
м. Київ, Україна*

Проблема вчинення злочину засудженими або персоналом місць несвободи Державної кримінально-виконавчої служби України (далі ДКВС України) завжди була актуальною, і викликала серед науковців,

особливо кримінологів потребу знайти відповідь: Чому в умовах суворої ізоляції люди вчиняють злочин?

Проведений ґрунтовний аналіз злочинів, що вчиняються засудженими або персоналом місць несвободи ДКВС України показує, що адміністрація виправних колоній не завжди зацікавлена у вивченні причин і умов вчинення їх, або взагалі дані злочини вони приховують, і їх варто віднести до латентних, як за своїм змістом так і об'єктивними і суб'єктивними факторами.

Практика діяльності виправних колоній ДКВС України, засвідчує, що суспільна небезпечність злочинів в місцях несвободи, дуже часто поєднано із вчиненням інших злочинів, зокрема, тяжких злочинів проти життя та здоров'я іншої особи.

Отже, нами умовно злочини, що вчиняються в місцях несвободи ДКВС України поділено на три групи. Перша група, злочини, які характеризуються відносною не стабільністю. Це стаття 391 КК України, соціально-правова обумовленість якої, на думку вітчизняної вченої К. В. Бондарєвої полягає в тому, кримінальна відповідальність за злісну непокору вимогам адміністрації установи виконання покарань є дієвим запобіжним засобом, який сприяє підтриманню належного правопорядку в установах виконання покарань та відіграє важливу роль в організації застосування основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених, а також запобігання вчинення серед них нових кримінальних правопорушень [2, с.11].

До речі, вивчення злочину передбаченого ст.391 КК України у зарубіжних країнах показало, що в законодавстві найбільш розвинутих країнах світу (Сполучених Штатів Америки, Великобританії, Франції, Німеччини, Японії та Російської Федерації) відсутня кримінальна стаття щодо злісної непокори вимогам адміністрації установ виконання покарань. Це пов'язано з тим, що у пенітенціарних установах цих країн діє така система профілактики вчинення кримінальних правопорушень, в якій унеможливорюються злісна непокора вимогам адміністрації цих установ.

Тому ми пропонуємо вітчизняному законодавцю з урахуванням останніх теоретичних надбань кримінально-правової науки та сучасних реалій соціально-правової практики розглядати даний вид кримінального правопорушення не як злочин, а як кримінальний проступок.

Наступний вид злочину, що вчиняється засудженими в місця несвободи ДКВС України – це дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань (ст.392). Суспільна небезпечність дій, що дезорганізують роботу установ виконання покарань визначається тим, що вони серйозно перешкоджають нормальній діяльності місць позбавлення й обмеження волі, досягненню цілей покарання,

а в окремих випадках можуть призвести до інших тяжких наслідків (вбивствам, тілесним ушкодженням, масових заворушень).

Так, вітчизняний вчений А. В. Ткаченко вважає, що дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань, перешкоджають зміцненню режиму утримання засуджених, залученню їх до суспільно корисної праці, проведення з ними соціально-виховної роботи та навчання, заподіюють шкоду всім засобам виправлення та ресоціалізації засуджених [3, с.9].

Варто також зазначити, що суспільна небезпека вчиненого в місцях несвободи засудженими злочину передбаченого ст. 392 КК України, обумовлюється низкою факторів, серед яких: загроза застосування або застосування насильства відносно засудженого або працівника виправної колонії. Вчинення подібних дій у виправній колонії здатне спричинити не тільки порушення їхньої нормальної діяльності та суттєво ускладнити оперативну обстановку, а й створити негативну атмосферу серед самих засуджених, поставити під сумнів можливості адміністрації виправної колонії забезпечити безпеку засуджених і персонал колонії.

Наступний вид злочину – це втеча з місця позбавлення волі або з-під варти (ст. 393 КК України). До речі, криміналізація злочинності у виправних колоніях, завжди ставили перед державою необхідність кримінально-правового регулювання забезпечення реалізації порядку і умов відбування засудженими кримінального покарання позбавлення волі. А тому, встановлюючи кримінальну відповідальність за втечу з місця позбавлення волі або з-під варти, законодавець бере до уваги багато обставин, які утворюють передумови такого рішення.

Ці передумови, на думку вітчизняного вченого О. О. Некрасова складаючи певну систему, взаємопов'язані та взаємообумовлені між собою. Водночас очевидна їхня відмінність у механізмі обумовленості, що, безсумнівно, впливає на законодавче закріплення, юридичну природу і покарання за злочини, що посягають на встановлений порядок виконання покарання у виді позбавлення волі [4, с. 13].

Цікавою, є позиція вітчизняного вченого І.М. Копотуна, про те, що всі злочини що вчиняються в місцях несвободи ДКВС України призводять до надзвичайних ситуацій і, які завдають шкоду або загрожують реальним завданням шкоди тим суспільним відносинам, які виходять за рамки одного родового об'єкта в межах загального об'єкта.

Тобто, на думку вченого дані злочини не лише порушують установлений законом порядок відправлення правосуддя, а найголовніше вони створюють не безпечні умови для персоналу, життєдіяльності виправної колонії, а й громадську безпеку, громадський порядок, відносини власності, авторитет органів влади тощо. Сутність

цих злочинних виявів полягає в тому, що вони апріорі визначаються кримінально-правовою наукою як множинність злочинів [5, с. 113–114].

Варто підтримати думку вітчизняного вченого І.Г. Богатирьова про те, що вчинення засудженими або персоналом місць несвободи ДКВС України нового злочину є порушенням принципу невідворотності покарання, оскільки дані злочини негативно впливає на інших засуджених, а також на злочинців, що перебувають на волі, породжуючи у перших надію на ухилення від відбування покарання, а у других – почуття безкарності за вчинені злочини [6, с. 442].

Друга група злочинів, які вчиняються засудженими в місцях несвободи ДКВС України є найнебезпечнішими, тому, що вони вчиняються проти життя і здоров'я людини, це зокрема: умисне вбивство (ст. 115 КК України); вбивство через необережність (119 КК України); умисне тяжке та умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (статті 121, 122 КК України), а також катування (ст. 127 КК України).

Третя група злочинів, які вчиняються засудженими в місцях несвободи ДКВС України включає в себе такі злочини, як: крадіжка (ст. 185 КК України); грабіж (ст. 186 КК України); розбій (ст. 187 КК України). Найцікавішим є той факт, що дані злочини вчиняються частіше чим інші. Особливо це відбувається під час незаконного проникнення в місця несвободи заборонених предметів і речовин.

На це до речі, звертають увагу вітчизняні вчені А.В. Боровик, К.Г. Березюк у підручнику «Пенітенціарна криминологія», де і зазначають, що проникнення заборонених предметів та речовин до засуджених в місця несвободи є можливим при вступі окремих співробітників у незаконні зв'язки із засудженими, їх родичами, а також приєднуванні зі злочинним світом [8, с. 317].

Четверта група злочинів, які вчиняються засудженими в місцях несвободи ДКВС України пов'язані з кримінальною субкультурою у виправних колоніях і незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (статті 306, 307, 308 309 КК України). На жаль, рівень вчинення таких злочинів щорічно підвищується. А ще небезпечніше стає, коли їх вчиняє і персонал місць несвободи.

Окремо, варто зазначити про вчинення персоналом місць несвободи ДКВС України злочинів серед яких: умисне вбивство (ст. 115 КК України); вбивство через необережність (119 КК України); умисне тяжке та умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (статті 121, 122 КК України), а також катування (ст. 127 КК України).

Показовою нині стала Державна установа «Бердянська виправна колонія (№ 77)», яка була під тиском неурядових організацій закрита

Міністерством юстиції України, а її керівники мають статус підозрюваних у вчиненні злочину в місцях несвободи.

І тут варто погодитися з думкою вітчизняного вченого Ю.В. Орел про те, що якщо з боку персоналу вчиняються кримінальні правопорушення, тоді руйнується головна функція кримінально-виконавчої системи – досягнення цілей і мети покарання [7, с. 165].

Висновок. Узагальнюючи вищенаведене слід зауважити, що кримінальна ситуація у місцях несвободи ДКВС України в умовах воєнного стану є доволі не стабільною і критичною і має загрозливий характер. Якщо розглядати її за трьома рівнями безпеки: червоний, жовтий, зелений, то за нашим дослідженням сьогодні місця несвободи ДКВС України перебувають на жовтому рівні, а у деяких в'язницях ДКВС України настає і червоний рівень.

Література:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 17.10.2023).
2. Бондарєва К. В. Злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань: кримінально-правова та кримінально-виконавча характеристика : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 19 с.
3. Ткаченко А. В. Кримінальна відповідальність за дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2017. 18 с.
4. Некрасов О. О. Кримінальна відповідальність за втечу з місця позбавлення волі або з-під варти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2016. 19 с.
5. Копотун І. М. Запобігання злочинам, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях : монографія. К. : ПП «Золоті ворота», 2013. 472 с.
6. Богатирьов І. Г. Характеристика втеч з місць позбавлення волі або з-під варти. Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія) : посіб. / за ред. О. М. Джужі. К. : НАВС, 2013. С. 440–448.
7. Орел Ю.В. Кримінальна відповідальність за злочини проти нормальної діяльності органів і установ пенітенціарної служби України. монографія. Харків : ТОВ «В справі», 2016. 416 с. С. 165.
8. Пенітенціарна кримінологія: підручник / І.Г. Богатирьов, А.В. Боровик, О.М. Джужа та ін. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 464. С. 317.